

Мудрість як екзистенціальний феномен

На початку третього тисячоліття людство має багато пропозицій, згідно з якими до рангу цінностей належать тимчасова й мимуща дійсність. Під впливом цих пропозицій багато людей доходять до краю прірви, не усвідомлюючи того, що їх чекає. В цьому контексті опора на вічні і абсолютні цінності, до яких належить мудрість, дає можливість усвідомити кожній людині, що таке вічні і абсолютні істини і який шлях вона має подолати, щоб прилучитись до світу мудрості

Людству відома велика кількість теорій, які визначають мудрість, але не вистачає людей, які є носіями мудрості, такі, наприклад, якими були Сократ чи Г. Сковорода. В цьому контексті згадуються слова Б. Паскаля, що агонія Ісуса Христа буде тривати до кінця світу і в цей час не можна спати. Це означає, що в сучасних умовах доля самого Бога ще не вирішена і всі ми беремо участь у цьому процесі.

Майже триста років після локківської теорії пізнання залишається дилема між емпіричним і теоретичним, абстрактним і конкретним, практичним і споглядальним, аналітичним і синтетичним, загальним і одиничним, суб'єктивним і об'єктивним. Це дійсно фундаментальна проблема. Поза локківською теорією пізнання залишилися такі важливі питання гносеології, як творче уявлення, інтуїція, символічно-образна активність, мовна свідомість тощо. Ця горизонтальна модель пізнання зводить пізнання істини до трьох основних ступенів пізнання: емпіричного, теоретичного і практики як критерію істини. Як результат цього ми здобули такі істини, яким Л. Шестов дав назву "загальних і необхідних", "примусових", "істин самоочевидності". Платон підкреслював, що людина в процесі пізнання здобуває суттєво важливі для людства знання, які використовуються в різних сферах людської діяльності. Однак вже Ф. Достоєвський, як надзвичайно чутлива і вразлива людина, цьому заперечував: "Двічі по два чотири (тобто самоочевидна істина), – пише він, – є вже не життя, панове, а початок смерті, в усякому разі, людина завжди боялася цього двічі по два чотири, а я й тепер боюся. Двічі по два чотири –

це нахабство, двічі по два чотири дивиться фертом, стоїть поперек нашої дороги й плюється" [1, 60].

Ще більш очевидно ми стикаємось з цією проблемою у Першому посланні св. апостола Павла до коринтян. Розп'яття Божого сина – це історична подія, на якій відбиваються всі спроби розуму на основі суто людських аргументів збудувати достатнє обґрунтування сенсу буття. Вузлова проблема, яка є викликом для кожної філософії – це смерть Ісуса Христа на хресті, бо пояснення цієї події з позиції суто людської логіки зазнає невдачі. "Де мудрий? Де книжник? Де дослідувач віку цього? Хіба Бог мудрість світу цього не змінив на глупоту?" [1 Кор., 1, 20] – пристрасно запитує апостол. Людині годі зрозуміти, як смерть може бути джерелом життя і любові, але бог вибрав саме те, що розум визнає "безумством" і "спокусою", щоб об'явити таємницю свого плану спасіння. Св. апостол Павло висловлює суть свого вчення в парадоксальних словах: "Бог вибрав немудре світу, щоб засоромити мудрих, і немічне світу Бог вибрав, щоб засоромити сильне" [1 Кор., 1, 20]. "Розум не має сили вчинити так, щоб тайна любові, символом якої є хрест, втратила сенс, натомість хрест може дати розумові остаточну відповідь, яку той шукає. Не мудрість слів, а Слово Мудрості є тим, що св. Павло називає критерієм істини, а відтак – спасіння" – зазначає святий отець Іван Павло II в своїй енцикліці "Про співвідношення віри і розуму" [2, 38].

Таким чином, ми доходимо висновку: крім загальних істин (істин очевидності), існують ще істини спасіння, які, безумовно, пов'язані з мудрістю. Для того, щоб вирішити питання про сутність останніх істин, необхідно відійти від канонів класичної логіки гносеології.

Людина помічає виклик абсолютного і трансцендентного, перед нею відкривається дорога до метафізичного виміру реальності: в істині, красі, добрі, мудрості тощо. Відомо, що в пізнанні є свого роду поворот очей душі, коли виникає зворотна перспектива і починається рух не від об'єкта до суб'єкта (як це відбувається в класичній гносеології), а від суб'єкта до об'єкта. Це є прорив до нової реальності (по той бік добра і зла), прорив до царини вічного знання, де неможливе стає можливим і умовне стає безумовним. В світлі цієї нової реальності людина утворює свою "нову землю" і своє "нове небо". Святе Письмо малює нам образ мудреця як людину, яка любить і шукає істину: "Щасливий муж, який над муд-

рістю роздумує і здібності розуму свого обмірковує, який розмислити серцем над її дорогами і який над тайнами її розважає. Він слідкував за нею, мов той мисливець, і на її стежках учиняв засідки. Уважно він дивиться крізь її вікно і при її дверях він наслухує. Отаборюється він біля її дому і в її стіни свій кілок вбиває. Під її руками своє шатро напинає і мешкає він у житті щастя. Такий під її опіку дітей своїх поставить і під її гіллям спочине. Під її захистом сховається від спеки, а й житиме він у славі” [Сир, 14, 20–27].

В літературі початок цього зворотного руху від суб’єкта до об’єкта називають по-різному: пункт еквіноксу, нульова ситуація [3, 77]. Саме в цьому пункті відбувається перехід від пізнання до переживання абсолюту і зазираання у безодню буття, що може бути пов’язано з драматичними ситуаціями. Але якщо людина долає на своєму шляху всі перешкоди і випробування, то вона потрапляє у світ вічних духовних істин, істин, які знаменують трансценденцію софійності, які відкривають вищі цінності праведного життя.

“У пункті еквіноксу приходить свідомість “третьої правди”, тобто тієї царини істини, що підіймається над боротьбою альтернатив”, – зазначає С.Б. Кримський [4, 78]. Ця свідомість “третьої правди”, безумовно, є проявом особистого відчуття мудрості кожною людиною, розуміння того важливого факту, що справжня істина перебуває поза межами боротьби сторін в іншому вимірі. Людині потрібно піднести світ звичайної реальності як глибу, яка навалилася на неї і ціною максимального зусилля стрибнути в інший світ, світ гармонії. Р. Декарт висловив основні мотиви, які спрямовують рух людського духу в інший світ: 1. Світ завжди новий (в ньому ніби ще нічого не відбулось, а якщо щось відбудеться, то тільки з тобою). 2. В ньому завжди є місце, і воно на тебе чекає. 3. Без тебе в світі не буде порядку, істини та краси.

Таким чином, людина вирушає в далекий світ пошуків свого особистого духовного шляху, який може привести її до мудрості, витрачає на це багато років, не думаючи при цьому про нагороди та почесні, не оглядаючись назад і не звертаючи з цього шляху. “Цей шлях у землю обітовану відкривається тому, хто перевіряє алгеброю гармонію, взагалі тому, хто перевіряє”, – пише Л. Шестов [4, 360].

Цікаву історію розповідає нам Л. Борхес в своєму оповіданні “Роза Парацельса”. У своїй лабораторії середньовічний вчений Парацельс звертається з молитвою до Бога, щоб він послав йому учня.

На світанку в його будинок заходить незнайомець, який бажає бути його учнем. Незнайомець приніс з собою дві речі: золоті монети і яскраво-червону троянду. Між Парацельсом і незнайомцем відбувається розмова.

— Ти сподіваєшся, що я можу створити камінь, здатний перетворювати на золото всі природні елементи, і пропонуєш мені золото. Але я шукаю не золото, і, якщо тебе цікавить золото, ти ніколи не будеш моїм учнем.

— Золото мене не цікавить, — відповів той, що ввійшов. — Ці монети — всього лише доказ моєї готовності працювати. Я хочу, щоб ти навчив мене Науці. Я хочу поряд з тобою пройти шлях, що веде до Каменя.

Парацельс повільно промовив:

— Шлях — це і є Камінь. Місце, звідки йдеш, — це і є камінь. Якщо ти не розумієш цих слів, то ти нічого поки не розумієш. Кожний крок є мета” [6, 214–215].

Далі незнайомець вимагає від Парацельса дивного експерименту: він має спалити троянду і потім відродити її з попелу. Парацельс відмовляється від цього, вони прощаються, прекрасно розуміючи, що вже ніколи в житті не зустрінуться. Після того Парацельс залишається наодинці, він струшує попіл спаленої незнайомцем троянди, тихо проголошуючи Слово. І виникла троянда. Таким чином, можна зробити висновок, що шлях людини до мудрості має певні правила. Перше правило — це визнання того факту, що людське пізнання є невпинною мандрівкою; друге правило виражає свідомість того, що на цей шлях не можна ставати з пихою, гадаючи, що досягти мети можна власними зусиллями, третє правило наказує розумові визначати нічим не обмежену трансцендентність Бога і його силу і любов.

Духовний шлях людини до мудрості має багато перешкод, серед яких, передусім, необхідно звернути увагу на те, що страх — найжахливіший, підступний і невблаганний ворог, зустріч з яким надає людині впевненості в тому, що страх нібито бачить його наскрізь. Якщо людина піддається цій уявній могутності, то він вимушений топтатися на місці. Сила — найгрізніший ворог людини. Якщо людина перемогла цю силу, вона завжди буде відповідальною перед собою і іншими людьми за ту силу, якою вона володіє. Використовуючи цю силу, людина завжди має схилити коліна і голову перед тим, що вище за неї. Самий жорстокий ворог — це

старість, з якою людина може і повинна боротися, використовуючи свою волю, мужність і силу.

Необхідною складовою частиною мудрості як екзистенціально-го є серце. Серце є основним осередком людських переживань. Якщо ж до ХІХ ст. поле діяльності людини збігалось з полем його безпосередніх переживань, тобто основою його сприйняття були природні речі, які він міг бачити, відчувати своїми органами почуттів; людина володіла природою, вписувалась в неї, була з нею в гармонії, то тепер, навпаки, втрачається безпосередність відношення як до природи, так і один до одного. Виникає дефіцит переживання. Але людина, згідно з висловом Р. Гвардіані, це те, що він переживає. Чим же він буде тепер, якщо його справа не дає основи для його переживання?

Продовжуючи цю традицію, Г. Сковорода визначає головну мету в житті людини, наголошує на великому значенні серця. “Коли помислити, то в усіх людських затій, скільки їх там не буває, а один кінець — радість серця. Чи ж не для цього вибираємо за нашим смаком товаришів, аби мати задоволення від спілкування з ними; дістаємо високі чини, аби пиха наша від схиляння інших розпалювалася; вигадуємо всілякі напої, страви, закуски для всолодження смаку; вишукуємо всілякі музики, створюючи безліч концертів, менуетів, танців і контратанців для звеселювання слуху; споруджаємо гарні будинки, насаджуємо сади, тчемо золототкані парчі, матерії, вишиваємо їх різними шовками і любими для ока квітами й овіщуємося ними, аби була приємність очам і достатня ніжність тілові... Одне слово, всіма рахубами, як лише вигадати можемо, намагаємося звеселювати дух наш... О, яка дорога ти, радосте сердечна!” [7, 125]. Серце центральне в людині, і на серце повинна бути звернута її увага.

Ще одну рису відзначає Г. Сковорода, характеризуючи серце — його бездонність. Завжди перебувати в русі, що прагне до безмежного, — є єство людської душі.

Заглиблюючись у себе, відкриваючи в собі духовну сферу, царство Софії, світ символів-ідей, людина відкриває доступ до безумовного, до Бога, і сама в певному сенсі робиться таким джерелом. Істинне самопізнання, за висловом Г. Сковороди, є акт релігійний. Особа стає бездоганим образом Божим і набуває подоби Божої, інакше сказати, робиться Богом через благодать. Обоження досягається спільною дією святого духа, який дарує благодать, і душі

людини, на яку ця благодать сходить. У перетворенні людина з душевної робиться духовною. Розвиваючись і вдосконалюючись, вона здійснює саму себе, свій сенс. Своїм возз'єднанням із Богом людина возз'єднує з ним і цілі світи. Філософія Григорія Сковороди є філософією серця, бо він, відкинувши обмеженість розсудкового шляху пізнання, визнав серце органом самопізнання.

Необхідною умовою шляху людини до мудрості є внутрішнє опрацювання і перебудова людської душі, того, що вважається основою нашого єства. Треба відчутти нашу внутрішню готовність відійти від стереотипів минулих поглядів і переконань для того, щоб шукати і усвідомлювати мудрість. І в цьому надзвичайно важливому і складному процесі серцю надається важлива роль.

Шлях людини до мудрості пов'язаний з пошуком таїн і, передусім, таїн свого буття, осягнення загадки, що вічно виникає: "Що таке людина?", "Як знайти своє справжнє ім'я?" "Як народитися вдруге, не від плоті, а від духа?"

Таїна має свою сутність, свої особливості. Передусім, це жива істота, яка не стоїть перед нами і пасивно чекає, коли ми підійдемо до неї і візьмемо її. Ми хвилюємось, мучимось, рвемося до таїни, але таїні теж щось треба від нас. Вона також, мабуть, стежить за нами і боїться нас. І якщо все ж не скинула з себе своєї таємничої завіси, то це відбулося не випадково. Крім того, таїною не можна оволодіти назавжди, як володіють істиною. Вона приходить і уходить, і коли вона покидає посвяченого, він стає найнікчемнішою людиною з нікчемних людей цього світу.

Література

1. Шестов Л. На весах Иова. – М., 2001.
2. Енцикліка Fides et Ratio Святішого Отця Івана Павла II до єпископів католицької церкви про співвідношення віри й розуму. – Київ-Львів, 2000.
3. Кримський С.Б. Запити філософських смислів. – К., 2003.
4. Шестов Л. Афины и Иерусалим. – М., 2001.
6. Борхес Х.Л. Тайнопись. – СПб., 2001.
7. Сковорода Г. Соч. в 2-х т. – К., 1994. – Т. 1.